

СТРАТЕГИЈА СОЦИО-УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ У КОНТЕКСТУ ВЕЛИКЕ МИГРАЦИОНЕ КРИЗЕ У ЕВРОПИ

SOCIO-URBAN REGENERATION STRATEGY IN THE CONTEXT OF MIGRATION CRISIS IN EUROPE

Ева Ј. Ваништа Лазаревић, професор

Универзитет у Београду,
Архитектонски факултет
Булевар краља Александра 73/II,
11000 Београд
eva.vanistalazarevic@gmail.com

Eva J. Vaništa Lazarević, Professor

University of Belgrade,
Faculty of Architecture
Bulevar kralja Aleksandra 73/II,
11000 Beograd
eva.vanistalazarevic@gmail.com

Бранислав М. Антонић,
истраживач-сарадник

Универзитет у Београду,
Архитектонски факултет
Булевар краља Александра 73/II,
11000 Београд
antonic83@gmail.com

Branislav M. Antonić,
Research Assistant

University of Belgrade,
Faculty of Architecture
Bulevar kralja Aleksandra 73/II,
11000 Beograd
antonic83@gmail.com

Кључне речи:

миграције, Европа,
социо-економска
равнотежа, урбана
регенерација,
стратегичка

Key words:

migrations 2015,
Europe, socio-
economic balance,
urban regeneration,
strategy

Рајд њримљен:
4.10.2016.

Paper received:
10/4/2016

Рајд њрихваћен:
25.11.2016.

Paper accepted:
11/25/2016

САЖЕТАК

Иако се значајни миграциони процеси на европском континенту у одређеним облицима одвијају већ деценију уназад, слична дешавања током 2015. године изазвала су неверицу у неспремној Европи. Без намере да се улази у политичке разлоге миграционих процеса током 2015. године, циљ овога рада је да се истраже елементи за давање смерница и могуће изналажење решења за одржавање ефикасног функционисања градова у контексту миграционе кризе.

АБСТРАКТ

Although significant migration processes were happening on the European continent during the last decade, the events from 2015 triggered unbelief in unprepared Europe. Without intention to discuss political causes or stimuli of the migration processes in 2015, the aim of this paper is to explore the elements for guidelines and to find a solution for the management of efficient functioning of cities in the context of the migration crisis.

Увод

Миграције кроз векове посматрамо као неминовни резултат основних природних нагона за бољим животом. Овде се често мисли и на освајање у циљу стицања нових и квалитетнијих ресурса, али под миграцијама могу да се подразумевају и аспирације ка ширењу територије. Ова чињеница се није битније променила још из доба масовних налета и ширења Џингис Кана на средњеазијски континент. Још тада, 1200. године, упознали смо ратничку организацију која је опстала кроз векове: пошто је увео ригидан ред и дисциплину у дотадашње хаотичне војске, Џингис Кан је, осим на употребу најјачих кинеских опсадних техника, бацио тежиште на коњицу са веома добрим стрелцима додавши накнадно и још ефикаснију обавештајну службу која је омогућавала брзе маневре, те психолошко ратовање усавршено преко ширења гласина. Многи ратнички народи злоупотребљавали су овај природан порив за покрет и географско ширење територије, а ратови су настајали као узрочно-последични след тих мигративних процеса. О том изворном страху и забринутости за преживљавање и трагању за новим изворима хране који се често злосрећно мешају или користе као подтекст за сукобе пише и чувени антрополог и филозоф Клод Леви-Строс (Claude Levi-Strauss) [1].

Миграције данашњице покрећу сасвим други подстицаји али узрокују, нажалост, сличне трансформације. Повећавају регионалну неуједначеност и може им се дати префикс новог фактора страха данашњице: ширења великог сиромаштва. Произлазе из крајње несигурности преживљавања, те су самим тим оправдане. Називају се и тзв. „стазама сиромашних“ оних који се из веома јаких егзистенцијалних разлога покрећу и представљају истовремено и опасност за пандемијско ширење сиромаштва. Мукотрпна примена и прилагођавање на основама тих циљева лоша је страна овог горућег проблема урбанизације.

Миграције представљају, међутим, и даље велику непознаницу, односно тешко могу да се предвиде у пуном облику, те представљају значајни изазов за урбани развој. Њихова изненађујућа снага, као ових из 2015. године, затекла је неспремним како експерте који се баве миграцијама тако и искусне просторне планере, географе, социологе и политичке аналитичаре, без обзира на наговештаје и познавање политичких превирања на Блиском истоку, тј. препознавајући шире интересе великих сила.

Слика 1. Италијански брод који је прихватио мигранте у Медитерану 2015. године (извор: www.theguardian.com)

У својој књизи „Раса и историја“ (*Race et histoire*, 1952) већ поменути маг филозофије, антропологије и социологије градова, К. Леви-Строс прокламује „културални релативизам“: немогућност постојања једне културе без друге, уз малу напомену да је суживот разнородних заједница могућ све док се неко не осети угроженим, или не жели да преузме вођство, па се стицајем околности појави и трећа страна те доведе до сукоба [1]. Говорећи о културама, идентитету и миграцијама он се пита да ли смо на прагу новог света који ће бити наднационалан односно који ће се, једноставно речено, састојати из једне велике нације. Борбу против расизма, прокламовану од стране Уједињених нација, у предавањима која је одржао пред крај живота овај аутор посматра као преко потребан одговор на растући расизам, проузрокован условима живота са мигрантима у великим европским градовима – закаснелим животним сазнањем о пренасељености планете,

активирању личних борби за опстанак, супротстављањем негирању и брисању нација великим миграцијама. „Није природно да човек посматра другог да лепо живи и да то уважава и подржава док сам живи другачије“, сматра Леви Строс [1].

УРБАНИЗАЦИЈА И МИГРАЦИЈЕ

Урбанизација као процес има своје негативне и позитивне ефекте. Сматра се да су први масовни таласи миграција били усмерени преко Атлантика, ка Америци. Већ 1800. године досељеници су почели да насељавају градове, а до 1920. половина Американаца већ је живела у градовима. Веома јак негативни ефекат односио се на политичке механизме, организације појединих политичара условљавале су досељенике да, ако гласају за њих, добију потребне услуге и смештај у тим градовима. Незадовољавајући санитарни услови погодовали су ширењу болести, а смештај који су сами досељеници градили или им се припремао на брзину био је недовољно квалитетан. И данас је под знаком питања грађевински квалитет стандардних америчких ниских породичних кућа насталих из тих првих брзопотезно направљених дрвених настамби.

Бројни су позитивни ефекти урбанизације као последице миграција: развој социјалних реформи, који је настао као последица супротстављању политичким махинацијама, постао је сама суштина америчке демократије. Јавни новац почео је да се усмерава за јавно добро – услуге и стамбена насеља за нове досељенике. Музеји, библиотеке, школе, паркови и зоолошки вртови постали су извор нових сазнања и културе за становнике градова који су тиме добили веома велику предност у односу на становнике села. Техничка достигнућа, као што су употреба нових материјала челика и армираног бетона, основ су за ширење градова у висине, па тако настају први „вертикални градови“ у срцима Њујорка и Чикага. Индивидуално и јавно осветљење, за које је заслужан Никола Тесла, славни научник са ових простора, први лифтови, настанак трамваја и, касније, метроа као и

других видова саобраћаја, система канализације и пречишћавања вода јесу први елементи стандарда без којих данас не можемо да замислимо функционисање градова. Тек је прелаз у 20. век донео европским метрополама многе од наведених добити.

Данас су небодери симболи Америке, али и симболи миграција. Психолошки – вертикализам и оса ка небу или свевишњем представљају природну жељу човека да се осови, подигне и не преда судбини падања у сиромаштво или ропство [2]. У том смислу, миграције су темељ великих социјалних промена, са свим својим негативним и позитивним ефектима.

Међутим, посматрајући негативно, ако миграција храни урбанизацију, а урбани раст је повезан са индустријским развојем и загађењем, јасно је да је у подсвести присутно мишљење да су мигранти посредно криви за узрок уништавања околине. Британски таблоид „Сан“ (*Sun*) назвао је, на пример, мигранте бубашвабама. Тај расистички потез показује у пуном светлу неспремност великих нација за прихватање оних који беже из угрожених подручја да би сачували свој животни интегритет. Мигранти су кроз векове махом људи у пуној снази, млађих генерација, недовољно свесни да ће тек у наредној генерацији евентуално савладати повору у прихватној средини. Тај повор се односи на висину примања, ниво образовања и познавање језика. И он ће на одредишту њихових миграционих циљева потрајати у будућности.

РУРАЛНО-УРБАНЕ МИГРАЦИЈЕ

Неколико битних елемената означавају појам *миграција* данас: револуција технологије саобраћаја и комуникација и реструктурирање националних економија које дозвољавају већу трговинску размену. Не мање важан фактор је небезбедност живота и здравља људи (ратови) која представља и основни окидач за масовне миграције из 2015. године.

Али, да се осврнемо на градове протеклог века: још 1950. године у свету су постојала

само два града са више од 10 милиона становника, који су сматрани џиновским, а урбанисти су се већ тада тешко носили са проблемима које носе велике бројке. Узрок тако брзог развоја градова у протеклих шездесетак година јесу у првом реду рурално-урбане миграције. Данас у свету постоји 21 овакав мегаград, укључујући 17 који се налазе у земљама у развоју. Ипак, упркос њиховој видљивости и динамици, у мега-градовима живи мање од 10% светске урбане популације; нпр. половина афричке урбане популације живи у средњим и мањим градовима са мање од 500.000 становника, а тако је и у Европи. У Азији, Северној и Латинској Америци концентрација је већа – око 20% становништва живи у градовима са више од пет милиона становника. Трансформације градова опасан су окидач за економски развој те их треба посматрати као такве. Градови су кључне тачке економског раста, иновација и плаћених послова. Становници градова, подразумева се, имају бољи приступ образовању и здравственој нези, као и основним комуналним услугама, као што су, нпр., питка вода и саобраћај. Урбанизација у том смислу наставља и даље да нуди веома важне могућности за економски и социјални развој, наравно уколико се развија у добром смеру, односно ако је стратешки усмерена. Са тако брзим растом градова надгледање њиховог развоја представља све тежи и комплекснији посао, а земље у развоју мораће много више да се потруде у овом погледу него што су то некада радиле развијене земље [3]. Јер, 21. век доноси не само драстично смањење и уништавање природних ресурса, већ и сиромаштво – баук или куту новог века. Манипулативне хипотезе да су неке нове болести (СИДА, зика итд.) изазване да би се осујетио демографски успон сиромашног дела планете остају у домену глобалних теорија завере, иако звуче претећи чак и као рационална сумња.

Наиме, највећи изазов савремене будуће урбанизације лежи у томе да ће се највећи раст појављивати у земљама у развоју, што за последицу има јасан сценарио да ће део урбане популације живети у апсолутном

сиромаштву. Трећина становника градова већ живи, на глобалном нивоу, у неусловним насељима (енг. *slum*). У Африци је ситуација значајно лошија: 70% становништва живе у највећем сиромаштву и без основних људских права која подразумевају и кров над главом, храну и питку воду.

Раст градова, познато је, почива на рурално-урбаним миграцијама. Сагледавајући ситуацију у Латинској Америци, где је неколико градова великом брзином прерасло у наведене мегаградове, закључујемо да су такве миграције стварно умањиле део руралног становништва, али и да се сасвим неконтролисано нагомилава становништво у градовима као местима догађања. Символички, град – место сусрета и догађаја, означава за обесправљене масе место на коме се обављају преко потребни послови и, последично, место на коме се остварују основни животни услови. Својим покретањима сиромашни ослабљују околину и угрожавају нас – сматра много мањи и богатији део света.

Како предвиђа студија Уједињених нација из 2007, Жан-Жак Русоов повратак у природу и „ретро“ окретање руралном може да се деси само у Европи и то у крајње романтичном облику: захваљујући развоју високих технологија и комбиновању угодног живота у периурбаним и руралним деловима са пожељном близином урбаних средишта. Повезивање све бољом инфраструктуром са центрима запослења, образовања и забаве олакшава овакве одлуке. Ова опција постоји само за богати слој становништва. Ипак, социјални индикатори показују да рурални живот упркос наведеном остаје испод стандарда који пружају градови. У Србији се ове тенденције још не појављују. Напуштање села због одласка у градове присутно је све време.

Данашње метрополе, попут Њујорка, Париза или Лондона, настале су као последица великих рурално-урбаних миграција, селидбе људи из села и мањих насеља у градове. Прилагођавање миграната новој средини је социјални проблем за који се за сада не види право решење. Демографска

структура, динамика самог миграционог кретања и веза између жељеног циља и досегнутог одредишта јесу параметри који би могли да појасне комплексност коју сеобе носе и тако утичу на развој градова [4].

Прва масовна кретања без територијалних аспирација какве носе ратови дешавала су се између Старог и Новог света. Сеоба у потрази за квалитетом, за миром, за новим перспективама али уз неизвесност. Бежање од репресија. Ова из 2015. године добила су печат масовног изгона библијских размера, појава која изазива језу код неутралног посматрача.

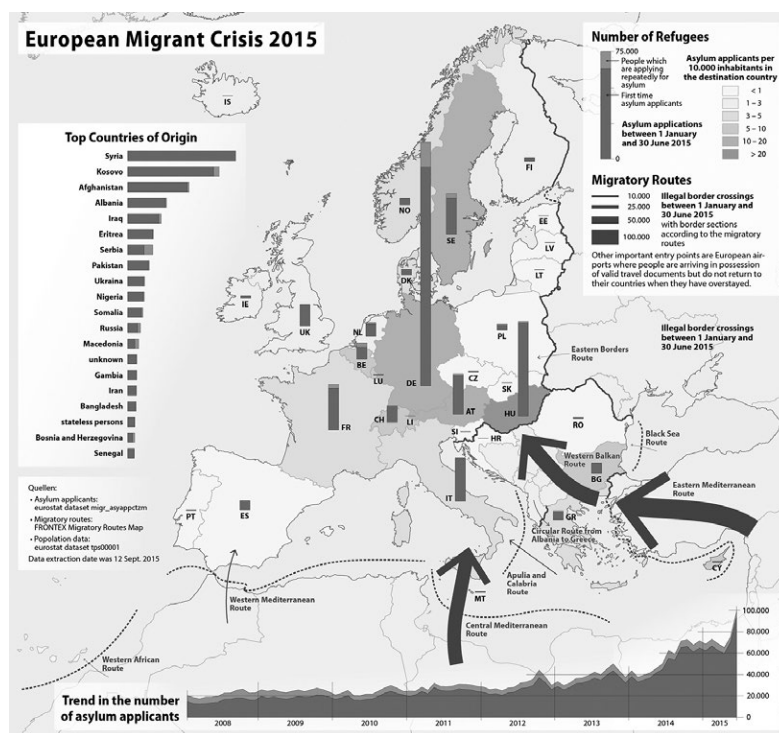
БЕОГРАД КАО СТАНИЦА МИГРАЦИОНИХ ПРОЦЕСА 2015. ГОДИНЕ

Талас миграција из 2015. године представља највећу избегличку кризу од краја Другог светског рата и обухвата око 60 милиона људи који су се, потерани несрећом, покренули. Бројке су огромне и неумољиве: 37 земаља и чак, претпоставља се, до 80 милиона људи (избегли и породице које су оставили). Овакав егзодус тек ће захтевати одређено време за сагледавање и анализу, али урбанисти се морају хитро запитати: прво, „зашто“, а посебно „како“ одговорити и предупредити проблеме који ће тек настати у градовима. Највише избеглица, њих чак 38%, потиче из Сирије. Прва земља у коју су се сиријске избеглице упутиле био је Либан, у којем је, у првом таласу, уточиште пронашло око 1.200.000 Сиријаца. Из Либана, први пункт за искрцавање је грчко острво Лезбос, да би потом, током 2015. године, из Грчке до Македоније свакодневно пристизало око 3.000 миграната. Чак 12% биле су трудне жене. У жеку кризе, лета 2015, свакога часа у Немачку је пристизало око 100 избеглих. Према најновијим подацима Високог комесаријата за избеглице Уједињених нација из фебруара 2016. три националности преовлађују у таласу миграната, покренутом од јануара 2015. и то су Сиријци (48%), Авганистанци (21%) и Ирачани (9%). Мушкарци су представљали 57% миграната, жене 17%, а чак 27% деца.

Слике 2. и 3. Типични призори миграната током 2015. и 2016. године који су виђани у дневној штампи (извор: BBC Online)

Исходиште миграција у 2015. години биле су земље погођене ратним сукобима и бомбардовањима, што Србија и те како може да разуме, па самим тим као нација исказује посебну емпатију. Покренути са Медитеранског подручја, са циљем да стигну у земље Шенгена, посебно у Немачку, у мањем опсегу у Данску и Шведску, мигранти су први фокус и тачку проласка пронашли управо у Београду и Србији. Београд је, стицајем географских околности, као вековна тачка сусрета Истока и Запада, а сада на путу од југа ка северу, постао важна међутачка ових миграција. Разлог миграција – небезбедност људског живота изазвана ратовима – од памтивека се сматра несумњиво оправданим узроком покретања и великих сеоба. Ипак, веома велики број миграната нико није могао да очекује, посебно што је од самог почетка сукоба на Блиском истоку прошло више од годину дана. Трагедија је досегла свој максимум у априлу 2015. године, када се, у покушају да се домогну грчке обале, утопило око 1.200 људи код острва Лезбос. Многе стратешке операције спасавања показале

Слика 4. Главни правци миграција у Европи 2015. године (извор: Maximilian Dörrbecker (Chumwa), преко организације Creative Commons)

Слике 5. и 6. Слике из Савамале – август 2018. године (извор Блиц)

су се прилично ефикасним, иако хитно изнуђеним (операције: „Наше море“ – *Mare Nostrum*, „Тритон“ – *Triton* и „Софија“ – *Sofia*) и изведене су са циљем да се мигранти равномерније дистрибуирају између земаља које су одредиште за мигранте [5].

ОД РЕГЕНЕРИСАНЕ САВАМАЛЕ ДО СТЕЦИШТА МИГРАНАТА

Промене у гентрификованој четврти Савамала у Београду, које су разматране као захвална студија случаја у овом прегледу, толико су значајне и сагледљиве да би заслуживале дубљу анализу, шири контекст и верну статистику која нам у овом тренутку није на располагању. Мигранти са југоистока током лета 2015. године пристигли су управо у Савамалу, негдашње рибарско приобаље преобработено у четврт боемског *underground* печата и стециште младих уметника и дизајнера током крајње појединачне, спонтане и нестратешке „step by step“ регенерације. Ова четврт тужне и занемарене прошлости а на сјајном положају погођена је новим непланским ударом: миграцијама са југа на север, кроз Србију

и Београд. На простору уз железничку станицу сакупљало се и више хиљада људи свакодневно. Посебно током јула и августа 2015. године више хиљада људи је по пакленој врућини провело неко време у престоници Србије, искрцани са возова или усмерени железничким шинама, а у очекивању бољег живота на северу.

Збуњени у првом налету у концентрисаним групама протераних људи који припадају средњем друштвеном сталежу (виши слој је авионима пребегао у Немачку и северне земље на самом почетку док су они најсиромашнији и даље у зони сукоба), становници Савамале и Београда, као и држава, показали су завидан ниво свесности и сусретљивости. За разлику од реакција подизања зидова и жица, Београд је реаговао афирмативно и са солидарним разумевањем. Веома брзо локална власт организовала је у парку код железничке станице пунктове за пружање помоћи. То је учињено и индивидуално, нпр. културни центар „Миксер“ и његови власници показали су велику емпатију и свој простор и услуге ставили одмах на

располагање мигрантима. Дајући подстрек урбаној регенерацији читаве четврти да буде као места сусрета културе, талената, креативности и духа и помало, с временом, прерастао у *mainstream* како процес регенерације већ тече, показао је завидну ноту солидарности. Грађани Београда показали су ретко разумевање за људе у невољи, долазили су сами, спонтано, доносили су неопходно за задовољавање основних потреба, како и шта су умели и могли. Неки лекари су на добровољној основи пружали здравствену и психолошку помоћ. Наравно, злоупотреба је било, како у погледу изнуде услуга таксија или издавања неприлагођених и нехигијенских простора у Савамали за несразмерно велике своте новца. Флексибилности у реакцијама огледала се, нпр., и у угоститељској понуди која је била прилагођена невољним намерницима: либанску и другу храну нудили су на разне начине власници блискоисточних угоститељских објеката (као што је приказано на слици), а било је убрзо омогућено напајање мобилних телефона (нпр. „Strawberry“) [6]. Хигијенски боксови су обезбеђени касније него што би се то очекивало.

Слике 7. и 8. Могућа „брза“ решења за приватни смештај миграната (извори: nohomedesign.com и <http://borgenproject.com>, Ikea)

Можемо да закључимо да се Београд, за разлику од других европских градова, брзо прилагодио ситуацији и то на позитиван начин. Ипак, мигранти нису изабрали Београд за свој град, за своју дестинацију због тога што је недовољно атрактиван са економског станивишта. Векови искуства учествовања у непосредним ратним сукобима, конфронтацијама, проласка и прихватања миграната учинили су да Београд буде резилијентан¹ град са брзим и адекватним реакцијама.

ИНТЕРАКЦИЈА У НЕМАЧКОЈ, ЗЕМЉИ МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТИ

Ревитализације урбане културе

„Људи исте врсте неће створити град.“

Сократ

Јачање снаге јавних простора у градовима је апсолутни одговор на снажне трансформације градова данашњице у социјалном и другим оквирима. Немачка је, нпр., већ била далеко позната као земља разноликости или мултикултурални и мултиетнички европски центар са највећим бројем имиграната (тада 15 милиона). Деценијама уназад Немци су научени на кохабитацију јер су се, нпр., сусрели са великом турском имиграцијом, а касније и имигрантима из бивше Југославије – у Немачкој већ живи трећа и четврта генерација миграната из раних седамдесетих година 20. века. Из тих разлога утицај миграција на трансформацију градова кроз време може, чини се, најбоље да се сагледа на немачком примеру. Тзв. „ревитализација урбане културе“ кроз различитост или диверсификацију проузроковала је велике промене како у стамбеном сектору тако и у јавним просторима, функцијама и, свеукупно, у урбанизму градова. Повећање стопе разноврсности у животним стилевима има предност јер оживљава простор и активно врши промене. Промене се сагледавају и у насељавању стамбених простора који таласом

¹ Resilient (енг.): жилав, прилагођен. Београд је прихваћен као једна од 100 локација на свету у Рокфелеровој фондацији резилијентних градова.

миграција добијају на стабилности и јачају ову профитну грану. Град у том смислу остаје кључ за социјалну, културолошку и економску интеграцију.

Увидом у статистику оставља се утисак да се урбанистички егзодус последњих деценија умањило и да се стамбени „бум“ дешава поново; становништво се све чешће враћа у центре градова које је напустило од раних осамдесетих, иако се број старијих локалних становника очито смањује. Разлог за то су имигранти. Ренесанса градова (мисли се на језгра градова) [7] подржавана је и повезивана са цветањем урбаног живота и јавних простора. Закључује се, узрочно-последично, да је прилив новог становништва (миграције) заслужан за регенерацију коју карактеришу диверсификација, живост, развој нових идеја и културолошка размена. Такмичарски дух, наиме, изазива жељу код нових становника да се пронађу, потврде и докажу у новом простору. Велики број људи спремних за изазове јача укупну компетитивност, потребну за промене на боље.

Индустријске мануфактуре чиниле су и обликовале урбани развој и раст у последњих сто година. Масовним измештањем великих и обимних европских индустрија у Кину и Азију, односно постепено их замењујући мањим постројењима и сервисним делатностима, затим развојем нових технологија, градови су променили не само изглед/ имиџ, однос функције, него и начин живота и културалност. Мултикултуралност доноси нову и позитивну промену – диверсификација као позитиван предзнак очита је по разним параметрима, али се прилагођавање становништва чини превише спорим.

Ако градове у њиховом пуном обиму сагледавамо као стецишта економских и социјалних промена, као и економске и социјалне снаге, схватићемо зашто су они погон и покретач социјалних промена. Либералност, комплексност, отворени и широки погледи на ствари, интелектуализам и урбана освешћеност погодују развоју мултикултуралности; градови јесу и треба да неминовно буду места друштвених, културолошких и економских интеграција,

као што могу сасвим лако да постану и стецишта сукоба.

Иако у Берлину, као и у другим европским градовима, на пример, постоје различите врсте физичких структура или типологије суседства од градског језгра које се дели на источно и западно, суседства која насељава виша класа, до суседства из двадесетих и тридесетих година, па до оних послератних до шездесетих година – принцип је исти: јачање социјалне интеграције представља потребу или *must* новог града 21. века. Сагледавање новог стила живота не изгледа статистички стабилно на први поглед: једнопородичних кућа је више, вишеспородичних зграда се планира мање, број економски слабијих се повећава – број старих је неминовно све већи захваљујући развоју здравства. Број имиграната услед економских прилика и ратних сукоба расте. Остварење што веће безбедности представља један од највећих изазова градова 21. века. Осигурање послова један је од циљева.

Без обзира на наведено, тзв. *осијрва или ситазе сиромаштва*, или, пежоративно, *џеџа*, јесу мултиетнички простори о којима политичари углавном говоре погрдно, покушавајући да прилично безнадежно, упркос свим претходним сазнањима, пронађу излаз. Урбани квалитет централних језгара одликује се супротностима, различитостима и тражењима нових решења. Мултикултурална коегзистенција је принцип на којем се заснива структура европских градова 21. века, а истовремено је један од могућих одговора на проблематику миграција. Немачка на тај начин, барем кроз законодавство, одговара овим изазовима. У пракси, наравно, проблеми се гомилају и чињенице су такве да проблеми не изгледају лако решиви.

Поставља се питање о томе да ли боље да на ове етничке групације гледамо као на скуп посебних ентитета или јединки, или да инсистирамо на „размазивању“, како урбанисти воле да кажу, односно на уобичавању што јединственије масе. Практика је показала да је добро очувати интегритет посебних малих етничких просторних целина. Са психолошког становишта гледано,

познато је да људи теже да живе са себи сличнима. Инсистирање на диверсификацији теоретски је веома познато, али у пракси може изгледати наметнуто.

Американци се јасно односе према закону: патриотизам је тај који одликује становнике, а не боја коже, етничка припадност и слично. У Европи ствари статистички стоје другачије: већина становника данашњих европских градова припада мањинама. Самим тим, одрастање у мултикултуралним срединама сасвим другачије одређује младе људе који стасавају у условима диверсификације или различитости. Ствари су им већ познате, у школама су седели са онима друге боје коже. Немачку је, наиме, у току тих педесетак година после Другог светског рата населило око 10 милиона имиграната – ова велика бројка данас се чини занемарљивом у односу на прилив миграната током 2015. године.

Овде убрајамо грађане Европске уније, етничке Немце, имигранте из источне Европе, оне из земаља ван ЕУ, азиланте и избегле, особе са краткорочним радним дозволама и специјалисте у својим струкама. Омаловажавајући тон који носе ови и слични називи који се односе на становнике ван ЕУ и даље је присутан. Они су људи који не припадају „првом реду“, а који ће се само веома одлучном асимилацијом, одн. партнерством и ступањем у брак са локалним становништвом моћи да се боље уклопе у првој генерацији. У супротном, то становништво углавном живи унутар својих етничких скупина, где има и могућност зараде. Странци чине 9% становништва данашње Немачке. Тзв. „средњи сценарио“, како већ Немци практично планирају, пројектован футуристички пре последњих миграција није никако могао да предвиди најновији налет из 2015. године.

Огроман интерес имиграната за долазак управо у Немачку повезује се са бољим условима живота, квалитетнијим становањем, већим избором културних и забавних садржаја. Немачка као земља пружа висок квалитет живота. Тренутно јој је потребна радна снага за занимања као што су сектор

информационих технологија и здравство. Процена за 21. век је да ће у Немачкој, с обзиром на стабилну економију, бити и даље отворена додатна радна места за експерте и специјализанте који долазе ван Немачке. Франкфурт, Хамбург, Минхен и Штутгарт моћни су индустријски градови у којима најмање 50% становника припада структури која је створена миграцијама; а у својим четвртима наведени градови пружају све услуге за мали бизнис имиграната, за популарну културу већинских етничких група, нуди се прилагођеност њиховим стамбеним навикама у смислу форми, те лака приступачност инфраструктури и јавном превозу. Недостатак ових специфичних етничких делова су недовољан број квалитетних јавних простора и активног зеленила који би, управо, уједињавали, а не раздвајали различите групе. У том смислу активација и партиципација грађанства је велика: расписују се различити конкурси, са грађанством се комуницира „online“ – прихватају се идеје и људи који нису експерти. Свака сугестија се сматра вредном и то представља успех урбаног живота и дуготрајног образовања у вези са важношћу цивилизованог живота.

Изазов у самим градским језгрима ових градова представља већински број становника – старијих људи који не могу више да одржавају своје стамбене јединице, као и недостатак јавних и полујавних простора квалитетног садржаја који би повезивали припаднике разнородних етничких група са локалним становништвом.

Данска такође свакодневно расписује конкурсе за бављење управо таквим просторима; диверсификација се сматра веома пожељном карактеристиком и покушава да се одржи по сваку цену [8]. Сматра се да јавни простори треба да се максимално користе за дружење локалног и придошлог становништва. У случају парка Суперкилен сви станари суседства имали су право давања предлога и многа тако добијена решења су усвојена. Коришћена су културолошка наслеђа разноликог становништва па то представља први пример у свету

оваквог принципа сарадње и укључивања грађанства у процес.

Слике 9. и 10. Парк Суперкилен (дан. *Superkilen*) у Копенхагену: диверсификација (извор: www.dirt.asla.org)

ИНТЕРАКЦИЈА, ИНКЛУЗИЈА И ИНКОРПОРАЦИЈА

Такозвани „soft“ (меки) фактори користе се да би се реализовао простор у коме становници могу да са лакоћом остваре своје животне планове и програме и то тамо где либерална атмосфера преовлађује. „Soft“ означава усмеравање учесника на кориснике, укључење свих у процес, стално потврђивање и међусобно размењивање информација и користи [9]. Дакле, овде не баратамо економским параметрима, бројкама и статистикама.

У том смислу проблем имиграната се увећао и испрепleo са решавањем проблема градских језгара и добро је да је тако. „Повеља из Лајпцига о одрживом европском граду“ (Leipzig Charter on Sustainable European Cities, 2007) предлаже модел интегрисаног

урбаног развоја [10] који се масовно користи у Немачкој последњих година. Бројне мере су у оптицају, како физичке тако и нефизичке, све са циљем да би се успело у овој намери. Управо се регенерација јавног простора или побољшање квалитета сматра једном од кључних одредница да би се на неки начин умањило проблем непосредног сусрета локалног и новопридошлог становништва. У четвртима у којима је посебно велики број других етничких група стално се позива становништво да давањем својих идеја предлаже како би се ти делови могли боље уклопити. Спровођење мера у вези са мултиетничношћу грађанства – инклузија – један је од основних „soft“ принципа, мада га није лако увек спровести, посебно у односу на нације и религије које тако нешто не подржавају, нпр. кад је реч о женама.

Јавни и полујавни простори се планирају са одређеном густином, мешаним функцијама, уобличеним улицама, пролазима и фасадама где се посебна пажња поклања активирању интензивног коришћења. Теоретски и практично, јавни простори треба да позивају на сусрет, и то на сусрет различитих група.

Слика 11. Нови, инклузивни простор у историјском језгру европског града (извор: www.hobartcity.com.au/Hobart/A_City_with_People_in_Mind/Inner_City_Action_Plan/AP15_Activating_Public_Places)

У Немачкој и земљама бившег Источног блока, четврти подигнуте после Другог светског рата махом на ивицама градова, са великим стамбеним блоковима – Ле Корбизијеове „машине за становање“ – биле су намењене социјалном становању а данас су

додељене припадницима мигрантских група. Касније, са порастом захтеваног европског стандарда, овај модел урбане форме се полако превазилази и прилагођава новим корисницима – етничким групама. Јавни простори унутар тих блокова унапређују се сваким даном управо инклузијом свих, позивањем на дружење и потстицањем на акцију захваљујући различитим функцијама, бојама, структурама, идејама, креацијама.

Незапосленост локалног становништва посебно доводи до тога да нема много разумевања за придошлице што омета било какву инклузију. Стигма коју носе насеља у којој је већина миграната тешко се умањује. Реално социјално стање у Немачкој је такво да се локално становништво нерадо усељава у делове градова већ насељене придошлицама, а исти случај је и у Паризу или у другим европским метрополама у Холандији, Шведској или Италији. Са друге стране, сматра се да је позитивна страна миграција активирање грађевинске индустрије и то посебно у сфери урбане регенерације и рециклирања напуштених или девастираних делова који се на тај начин враћају у употребу. Норвешка је отишла и даље, реновирајући давно превазиђене бродове у бродоградилштима у сврху становање, додуше привременог типа, само док се не створе услови за боље.

Једне од добрих смерница је активирање популације, што није лако остварити како се то чини на први поглед. Социолози 21. века се питају где су убрајају, на пример, жене (рецимо Туркиње) или самохране мајке, незапослени млади, они без крова над главом, деца из мешаних бракова који сматрају да нигде не припадају. Они избегавају састанке, форуме, радионице које су им намењене. Зато се данас проперирају специјалне четврти – тзв. „социјално интегрисани градови“, где се спровођењем државних програма етничке мањине полако активирају у свакодневни живот.

Мали бизнис етничке комуне није уопште занемарљив. У зависности од тога како се посматрају подаци, око 3% укупног становништва Немачке запослено је у малим

породичним етничким бизнисима. Институт за мали бизнис на Универзитету у Мајнхајму (IfM) објавио је информацију да је нпр. 260.000 радних места и 7.500 помоћних позиција са обртом од 24,7 милиона евра остварено само у 2005. години од стране турске мањине. Етничка економија је, значи, релевантан позитиван фактор који помаже мигрантима да се снађу и полако асимилирају у нову средину коју представља земља домаћин. Све ово има велики утицај на урбани развој и стамбену индустрију.

Интеграција упркос сегрегацији има за циљ дозвољавање хетерогених животних стилова. Становници Беча су, нпр. увели закон о интеграцији пре отприлике петнаестак година; законодавство почива на различитости, а новопрстигли становници (од којих су многи са подручја бивше СФРЈ) сматрају се грађанима Беча и то у складу са законом. Законодавство игра велику улогу, потези смањују јаз и бришу полако, али сигурно ранија размишљања иако помало силом, захтевају време и са дугорочним циљевима.

Социо-просторни смисао расцепа у немачким градовима последица је концентрације одређене типологије станоградње: економска немоћ, изостанак социјалне интеграције, самоизузимање и понуда стамбених јединица само у деловима који су неатрактивни за одређено локално становништво води изолацији једне од других група. „Optimum, moderate, conflict-free“ неки су од израза који се проналазе у мноштву смерница и односе се на тзв. средња решења, на избегавање конфликта, на кохабитацију. Неочекивано је, али је очигледно да законодавство ту може много да помогне; нпр. мислило се да после рата у Босни и Херцеговини три ентитета никада неће моћи да поново живе заједно, али то се десило. Време је учинило своје, а диверсификација у простору у пуној се мери показала као добра карактеристика. Ипак, ентитети су пронашли своја места и нису насилно повезивани и преклопљени једни са другима.

Закони помажу. Тазкозвана „Смерница за грађење“ (енг. *Building Code*) у Немачкој

усмерава на начин грађења који подразумева да у новим стамбеним четвртима становништво буду мешовито. Показало се да се млади људи повезани старосном структуром, а разнородне етничке припадности лакше се асимилирају у простор и међусобно. Још један пакет закона, тзв. „Интелигентни просторни аранжман“, помиње се као препорука Повеље о промоцији становања (енг. *Housing Promotion Act*). То подразумева лагано мешање становника, одбацавање гета колико је год могуће, мешање становања и терцијарних делатности и добар превоз. Инсистира се и на одржавању субвенције за постојећи стамбени фонд и постојећих становника у суседствима уз помоћ државе и локалних власти. Десегрегација, напротив, као у нпр. француским предграђима, може са друге стране да доведе до недостатка културног идентитета. Зато је потребно са посебном пажњом ослушкивати „тонове“ суседстава, те га на наговештај било каквог могућег сукоба треба одлучно предупредити. Креативно осмишљавање јавних простора и инсистирање на дружењу, пријатељству и чак браковима неке су од могућности.

ЗАКЉУЧАК – КА СТРАТЕГИЈИ СОЦИО-УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ

После сагледавања бројних аспеката и примера уздржаности у вези са изазовима који нису мали, може се закључити да разноликост и мултикултуралност доприносе живоости јавног простора градова, креирају нове могућности и обједињују и интегришу различитости. Диверсификација и ревитализација урбане културе могла би да нам послужи као основна смерница.

Стратегија социо-урбане регенерације у контексту велике миграционе кризе у Европи могла би да се распореди у неколико важних чињеница и сегмената.

1. Само веома јака и стабилна државна економија (као немачка и економија северних земаља) може да поднесе талас миграција какав се десио у 2015. години.
2. Континуиран раст и развој становништа у мултикултуралним срединама постепује сензитивност на ове проблеме

(пример Немачке) и могућност кохабитације. У супротном случају, јак локал-патриотизам средине не погодује насељавању миграната.

3. Предупређење и осујећење настајања гето квартава једна је од основа стратегије урбане регенерације у контексту миграционих процеса, а у сваком случају треба стратешки планирати мешано („mix“) становништво.
4. Јачање јавних простора и урбанистичког дизајна на начин да формом задовољавају све етничке групе једна је од основа за зближавање и интеракцију.
5. Поновни повратак у градска језгра у европским градовима повезује се са таласом миграција, јер мигранти замењују старије локално становништво и употпуњују га. Управо на местима старих градских четврти треба усмерити сву пажњу за мултиетничку регенерацију и ревитализацију урбане културе пажљивим мешањем аутохтоног и новог становништва.
6. Напредне северноевропске земље, као што су Шведска и Норвешка, отишле су најдаље у квалитетном збрињавању миграната; претходним образовањем становништва и дуготрајним подсвесним инсистирањем на људским правима кроз све врсте плански наметнутог законодавства. Стратешки, мигранти су усмеравани ка унутрашњости територије, а не само у градове, као и према обављању других делатности као што су пољопривреда или рад у нафтној индустрији, а не само услужних и трговачких.
7. Француска и Италија се – иако са највећом квотом коју им је наметнула Европска унија за збрињавање броја избеглих – најтеже носе се проблемом миграција, а никако да усвоје елементе северних модела.
8. Србија би, хипотетички размишљајући, могла да усмери одређен број миграната који би желели да остану у пољопривредне, данас опустеле, зоне са квалитетним напуштеним стамбеним објектима или у периурбане делове, те да их кроз интеграцију полако асимилује у друштво и омогући пристојан и достојанствен живот.

9. Амерички модел, који је заснован на најдужем искуству (више од 200 година), може најбоље да послужи као добар пример за асимилацију мултиетничког становништва тако што ће се усвојити оно шта треба избећи по сваку цену, оно на чему је потребно инсистирати тзв. „soft“ методама, а када је то потребно и понашање се регулише наметнутим законима.

SUMMARY

This review is addressing the problem of large migratory crisis of 2015 under the scope of urban-sociological frame. Still relevant migration process has resulted in severe socio-economic physical transformations of the cities of Europe, Belgrade included. A traffic knot of Belgrade – the quarter of Savamala – due to its position became a central distribution point for unfortunate people coming from Syria and the Middle East region and targeting the cities of more advanced countries.

The intention of this work was not to analyze the causes and incentives for migration. From the urbanistic-sociological way of perception, not yet sufficiently perceived, it represents just a stimulus for further research. Future in-depth analysis could result in guidelines for finding solutions to maintain the most efficient way of city life during and after the transition, once the migration group has settled down.

Although the Geneva Convention from 1951 requires from politicians to show solidarity

towards migrants, a general slight citizen's empathy should be upgraded through the successful public models of multiculturalism.

Temporary transformations were analyzed by a method of induction upon the area of Savamala and its neighborhood. To drag the obvious problem of migration into a challenge and to initiate the activation of citizens, a smart strategy should be directed towards strengthening the power of a public space as a meeting place. Planned cultural exchange through interaction, inclusion and incorporation should result in a stronger activation of migrants as active participants in quarters of the targeted cities. Sociological "return" to city centers by the migrants (which are replacing more and more the senior citizens) encourages also construction, urban regeneration and recycling. Employing migrants towards agriculture, for example, in Serbia, would represent one of the outputs, although rare, for more rapid future assimilation.

Anyway, the guidelines should follow the American model of already two centuries of well-maintained cohabitation. It should be underlined that, both sociologically and physically, there is an active political and professional will in order to obtain the healthy and strong mixed neighborhoods. Through the strengthening of multicultural and multi-ethnic public spaces during the transition and transformations' period of migrations, it should be taken care of both locals' and migrants' interests.

ЛИТЕРАТУРА

1. Lévi-Strauss, C. (1952). *Race et histoire*. Paris: UNESCO.
2. Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge (MA): MIT Press.
3. United Nation – UN (2011). *Population, Distribution, Urbanisation, International Migration and Development: an International Perspective*. New York: UN Press.
4. Campbell, T., Feller, G., Wanjiku Kihato, C., McNulty, R., Yoon, E. (2011). *Migration, Urbanization, and Social Adjustment*. Wilson Center, 7. јул. Преузето 2. октобра 2016 са www.wilsoncenter.org/publication/migration-urbanization-and-social-adjustment.
5. Huggler, J., Marszal, A. (2015). *Angela Merkel calls for new rules for distributing asylum seekers in Europe*, The Daily Telegraph (online), 24. април. Преузето 3. октобра 2016 са <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/11561430/Angela-Merkel-calls-for-new-rules-for-distributing-asylum-seekers-in-Europe.html>.
6. Кућа Стил – КС (2014). *Српски соларни јуњач најбољи сјајшиј у Сан Франциску*. Кућа Стил. 4. новембар. Преузето 3. октобра 2016. са <http://www.kucastil.rs/tehnika/srpski-solarni-punjac-najbolji-startup-u-san-francisku>.
7. Dilger, T., Furst, H. (2008). Urban change and Immigration – Renaissance of the City?. *German Journal of Urban Studies* 47(1).
8. Green, J. (2013). Celebrating Diversity in Copenhagen. *The Dirt Online*, 14. март. Преузето 3. октобра 2016. са dirt.asla.org/2013/03/14/superkilen-global-mash-up-of-a-park.
9. Sisnuhadi, D. (2014). The Relationship between Soft Factors and Hard Factors of TQM Practices and Organizational Learning. *European Scientific Journal*, 10(7), 85-99.
10. European Commission – EC (2007). *Leipzig Charter on Sustainable European Cities*. Преузето 3. октобра 2016. са http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/themes/urban/leipzig_charter.pdf.